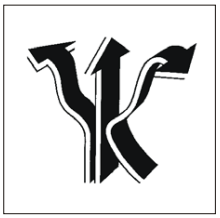
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

С. М. Мартиненко
Л. Л. Хоружа

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Навчальний посібник

Київ 2002

ББК 74.00я73
М29

Рецензенти: *Н. М. Бібік, д-р пед. наук, проф.*
Т. І. Науменко, канд. пед. наук, ст. наук. співробіт.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 7 від 27.09.01)

Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л.

М29 Загальна педагогіка: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2002. — 176 с.: іл. — Бібліогр.: с. 171–172.

ISBN 966-608-172-5

У посібнику розглядаються основні категорії загальної педагогіки, її теоретико-методологічні основи, провідні технології навчання й виховання, а також проблеми педагогічного менеджменту. Наголошується на особистісно-розвивальному характері навчання і виховання, оптимізації цих процесів. Окреслюються проблеми й суперечності становлення особистості у сучасних суспільно-економічних умовах.

Для студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться станом і перспективами розвитку вітчизняної педагогічної науки в контексті світової.

ББК 74.00я73

© С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа, 2002
© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2002

ISBN 966-608-172-5

ПЕРЕДМОВА

Педагогічні знання, уміння й навички необхідні спеціалістові для вирішення професійних завдань у роботі з персоналом і соціальними групами, налагодження ділових міжособистісних стосунків, здійснення навчання та виховання персоналу, а також для самовдосконалення, самоосвіти, самореалізації тощо.

Педагогіка — складна й надзвичайно важлива людинознавча наука. Осягнення її значною мірою залежить від розуміння того:

- як і завдяки чому відбувається розвиток людини;
- як позначаються на ній спадковість, природне та соціальне середовище;
- як впливають на формування людини характер її діяльності й особливості спілкування;
- яке значення для особистості мають виховання та самовиховання, освіта й самоосвіта.

Важливо також знати основні суперечності, закономірності, принципи й методи навчання та виховання особистості. Розуміння цього й відповідний досвід увібрала в себе педагогіка як наукова дисципліна.

Автори посібника підійшли інтегровано до висвітлення основних педагогічних проблем, спираючись на знання з філософії, психології, соціології, а також інших галузей знань. Особлива ж увага надається ідеям нової освітньої парадигми, філософії педагогіки, зокрема — гуманізації освіти й виховання. Адже саме вона є серцевиною реформування суспільства і всіх людинознавчих наук.

Дотримуючися культурно-цивілізаційної концепції педагогічного знання й досвіду, автори прагнули показати, що, розвиваючись, педагогіка постійно переглядає й розширює межі своїх категорій і по-

нять, шукає оптимальні шляхи здійснення педагогічної практики. Через те в посібнику розглядаються не тільки традиційні проблеми навчання, виховання й освіти. Значно важливіше, що тут визначаються педагогічні орієнтири сучасної людини, яка обирає свій спосіб взаємодії з людьми у різних сферах життя.

Отже, осягнувши "Загальну педагогіку", майбутні фахівці знатимуть провідні педагогічні категорії, закономірності, методи і формми навчання й виховання; збагнуть об'єктивний зв'язок між психологічними особливостями людини та відповідною педагогічною взаємодією з ними.

Навчальний посібник складається з чотирьох розділів, у кожному — кілька підрозділів.

Перший — "Педагогіка як людинознавча наука" — допоможе студентам з'ясувати, що таке педагогіка і якими категоріями вона оперує; тут розкриваються також питання методології та методів педагогічних досліджень; мети і цілей у педагогіці; загальних, вікових та індивідуальних особливостей розвитку. Педагогічний процес характеризується як цілісне, системне утворення.

У розділі "Дидактика як педагогічна теорія навчання" йдеться про феномен освіти й навчання. Подано також основні дидактичні категорії: закономірності й принципи навчання, його методи, прийоми, організаційні форми.

У розділі "Виховання — чинник соціалізації особистості" висвітлено проблеми виховання людини в широкому соціокультурному контексті. Наголошується на пріоритетних ціннісних і цільових орієнтирах у вихованні й самовихованні людини, на закономірностях, принципах і способах виховного впливу на особистість як на індивідуальному рівні, так і в колективі.

У розділі "Педагогічний менеджмент" розглядаються тенденції розвитку освіти, структура, теоретичні основи й практика управління освітніми системами. До уваги читача також — нормативно-правові засади управління освітянською сферою й проблеми входження національної освіти в міжнародну.

Здійснено порівняльний аналіз вітчизняної педагогічної науки в контексті світової.

Виклад посібника — стислий, конспективний. Це дає змогу студентам швидше засвоїти основні педагогічні поняття й стимулює самостійно звернутися до інших педагогічних джерел. Щоб узагальнити навчальний матеріал, ілюстрації причинно-наслідкових зв'язків і залежностей педагогічних фактів і явищ, автори пропонують схеми й таблиці. Наприкінці

кожного підрозділу — проблемні запитання або тестові завдання.

Навчальний матеріал максимально депрофесіоналізований і може бути використаний різними категоріями студентів. Тут подана розмаїта інформація, необхідна кожній освіченій людині, яка живе в нинішньому багатовимірному світі з різними культурно-виховними й освітніми впливами і традиціями. Адже, на думку одного із провідних вітчизняних науковців-педагогів, академіка М. Ярмаченка, "освічена людина — та, що володіє системою знань про навколишній світ, сучасне виробництво, культуру й мистецтво, узагальненими інтелектуальними й практичними уміннями, навичками творчого розв'язування практичних і теоретичних проблем, системою знань про етичні норми людського співжиття" [13, *93*].

Автори посібника сподіваються, що знання з педагогіки допоможуть майбутнім випускникам вищих навчальних закладів оволодіти не лише азбукою людських взаємин, а й мистецтвом спілкування з людьми скрізь, де б не довелося їм жити й працювати.

Розділ 1

ПЕДАГОГІКА ЯК ЛЮДИНОЗНАВЧА НАУКА

1.1. Предмет, об'єкт і завдання сучасної педагогіки

"Наука про виховання" — так визначається педагогіка у всіх довідниках, наукових і навчальних виданнях.

Український педагогічний словник

↓

Педагогіка (від грец. рбйдеу — діти і α΄γω — веду) — наука про навчання та виховання підростаючих поколінь [6, *250*]

333

Свою назву педагогіка набула від обов'язку давньогрецьких рабів супроводжувати дітей аристократів до школи, на прогулянки тощо.

Спершу педагогіка існувала й розвивалась у системі античної та середньовічної філософії й теології. І лише на початку XVII ст. завдяки англійському філософу Ф. Бекону, німецькому педагогу Й. Штурму педагогіка стає наукою. Однак її справжню наукову самостійність пов'язують з ім'ям чеського просвітителя-гуманіста Я. Коменського (1592–1670). У праці "Велика дидактика"(1633) він розробив теорію й практику педагогічної діяльності.

У багатьох людей педагогіка зазвичай асоціюється лише зі школою. Хоча останнім часом, сказати б, вікові та професійні межі загальної педагогіки розширюються. Об'єкт її дослідження вже не пов'язується тільки з дитинством і ранньою юністю людини. Виникла навіть своєрідна термінологічна дискусія з цього приводу. Скажімо, А. Алексюк у своїй "Педагогіці" подає різні тлумачення цього поняття: андрагогіка ("андрос" — чо-

ловік) або антропогогіка (“антропос” — людина). Відтак, педагогіка може розглядатися як наука, що вивчає процес виховання, навчання, освіти й розвитку особистості на всіх вікових щаблях її формування [1, *308*].

Існують три основні погляди на це поняття.

Отже, бачимо два полюси педагогіки як єдиної навчально-виховної

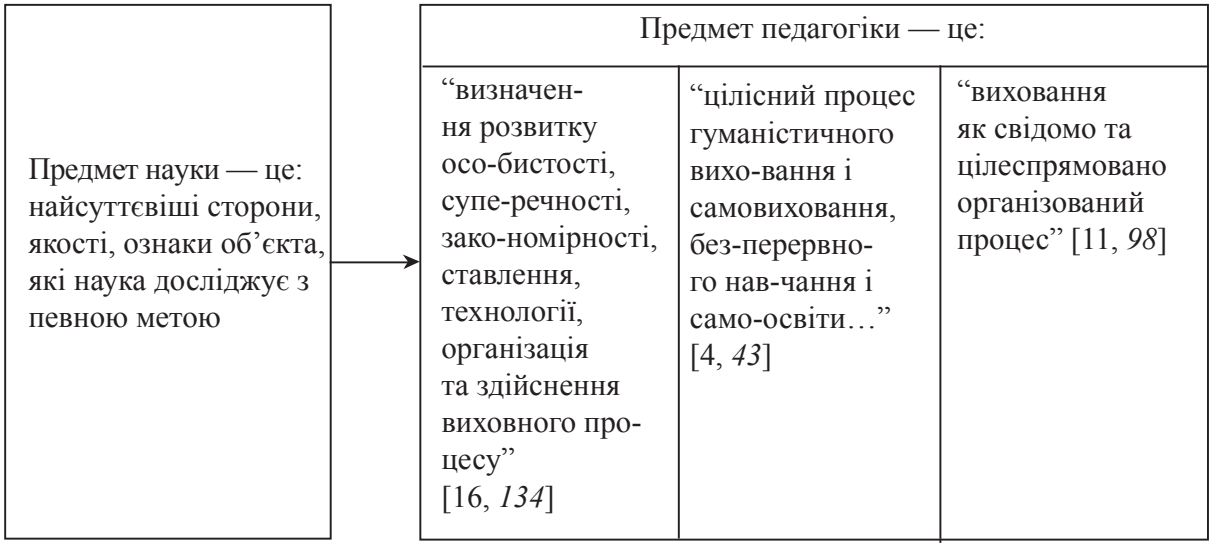
Педагогіка — це мистецтво	Педагогіка — це наука	Педагогіка — це система діяльності
“Вона — перша й вища з мистецтв, бо намагається задовольнити найбільшу потребу людини й людства — жагу вдосконалення себе у самій людській природі” (К. Ушинський) [17, *193–194*]	“З найбільшими і най-важливішими труднощами людське пізнання зустрічається саме у тому розділі науки, в якому йдеться про виховання та навчання” (М. Монтень) [5, *21*]	“Особлива, соціально й особистісно детермінована діяльність з метою залучення людей до життя суспільства” (П. Підкасистий) [12, *6*]

діяльності. В теорії вона розкриває закономірності навчання й виховання, а на практиці — діалектичне використання цих закономірностей, що й перетворює педагогіку в науку та мистецтво.

Педагогіка як особлива сфера людського пізнання — науково самостійна галузь, вона має свій об’єкт і предмет дослідження.

Об’єктом науки є : категорія цілого, яка виступає сферою наукового дослідження	→	Об’єктом педагогіки є:	
		особистість у процесі виховання, навчання, розвитку, формування	“…педагогічний факт (явище)” (А. Макаренко) [8, *402*]
			“педагогічні системи у загальній структурі освіти” [10, *45*]

Педагогічна наука пройшла тривалий шлях свого становлення і має

такі джерела:

- педагогічна спадщина минулого;
- перспективний педагогічний досвід;
- народна педагогіка;
- педагогічні дослідження.

Узагальнення педагогіки як самостійної дисципліни визначаються рівнем розробки її понять і категорій.

Педагогіка охоплює понад тисячу понять і термінів, які узагальнюють

Категорія (від грецьк. *kategoria* — висловлювання, звинувачення, ознака) — наукове поняття, що визначає найсуттєвіші якості того чи іншого явища дійсності

Знати категорії — означає розуміти мову науки

педагогічний досвід і знання.

***Основні поняття педагогіки*:**

Виховання має:

- *широкий соціальний зміст* — сукупність суспільних інститутів, які формують моральні норми, цінності, соціально-культурний досвід і передають їх підростаючому поколінню;
- *широкий педагогічний зміст* — процес цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованої виховної системи;
- *вузький педагогічний зміст* — спеціальна виховна діяльність, по-

кликана формувати конкретні якості, риси характеру особистості.

Навчання — спеціально організований процес, пов'язаний із двома видами діяльності: викладанням та учінням.

Викладання (керування навчанням) — організація навчання, формування мотивації та досвіду пізнавальної діяльності у тих, хто нав-чається.

Учіння — процес засвоєння знань і досвіду навчально-пізнавальної діяльності.

Освіта — процес і наслідки оволодіння учнями системою наукових знань, пізнавальних умінь і навичок.

Самоосвіта — складова навчання, набуття знань під час самостійної роботи, шлях до поглиблення, розширення й міцнішого засвоєння знань.

Розвиток — процес і наслідки кількісних і якісних змін стосовно фізичної, психічної, духовної, соціальної та інших сфер розвитку особистості.

Термін вживається для характеристики не тільки наслідків навчання, виховання й особистісного формування, а й системи освітніх програм і державних освітніх стандартів, навчальних закладів.

Формування — процес і наслідки становлення особистості під впливом спадковості, навколишнього середовища, цілеспрямованого виховання та власної активності особистості.

Соціалізація — осягнення людиною цінностей, норм, зразків поведінки, соціального досвіду, властивих цьому суспільству, со-ціальній групі. Розрізняють первинну соціалізацію (дитинство, підлітковий вік, юність) і вторинну (зрілий вік).

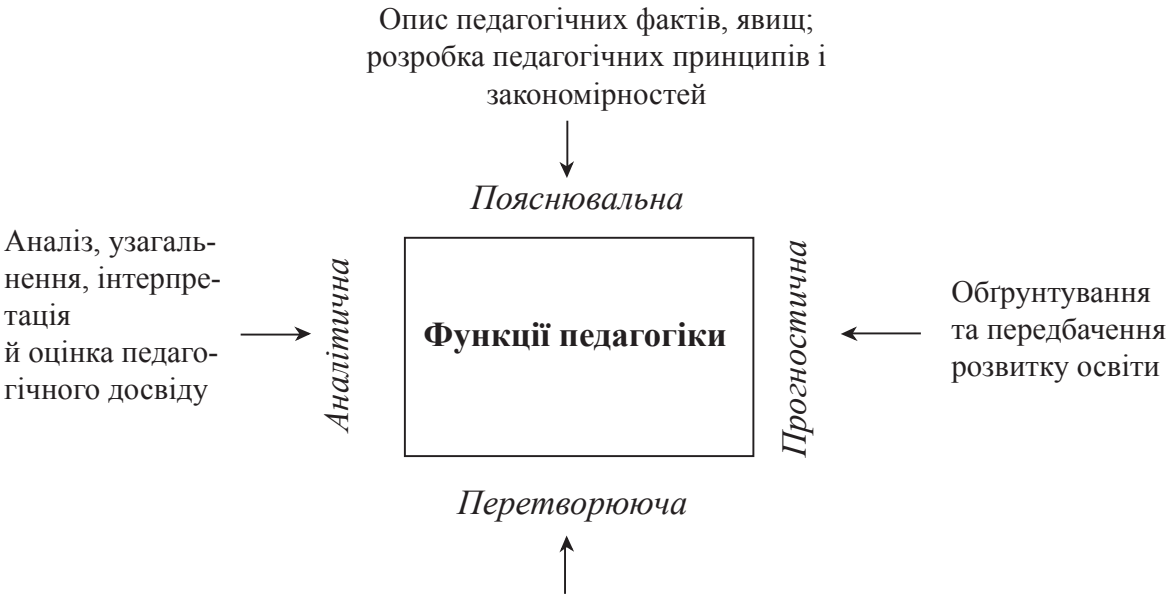
Такі базові поняття, як педагогічний процес, технологія навчання, виховна система та інші, розглядатимуться в окремих розділах посібника.

У своєму прикладному значенні педагогіка як наукова дисципліна — багатофункціональна:

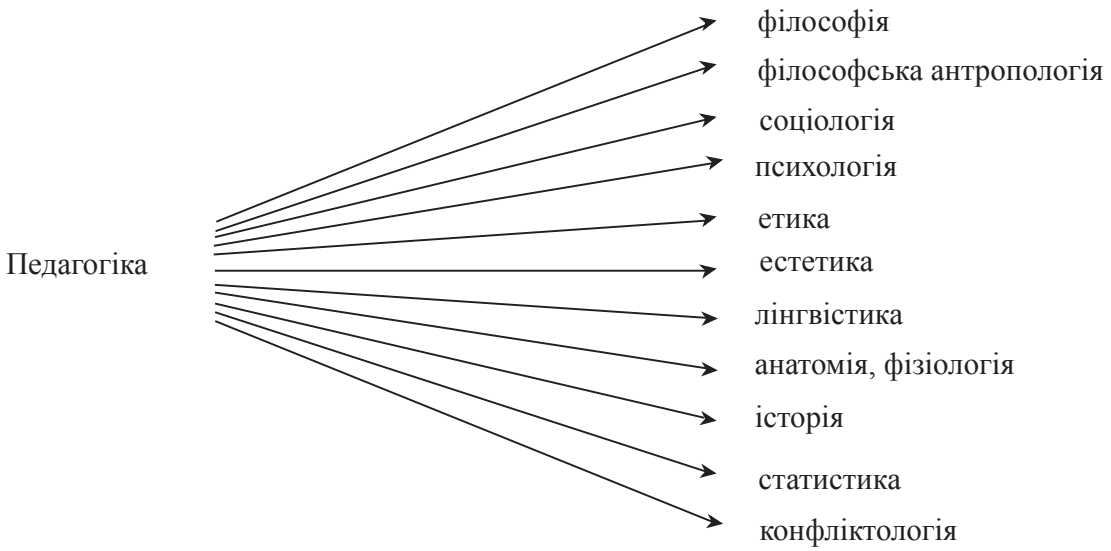
До функцій педагогіки належать також виховна, освітня й розвивальна. Їй притаманна єдність усіх функцій, які забезпечують розвиток і життєздатність системи освіти. Вона — багатогалузева й тісно пов'язана з іншими науковими дисциплінами, використовуючи їхні досягнення у суміжних суспільних науках. Серед них:

Об'єктивно педагогіка пов'язана з літературою, історією, економікою, демографією, етнологією, політологією тощо.

Зв'язок педагогіки із суміжними науками визначається об'єктами (поняття, терміни, концепції, методи), типами зв'язку (взаємовплив, взаємодія, інтеграція).

Вона запозичує в інших дисциплін ті чи інші наукові ідеї; теорії та закономірності суміжних людинознавчих наук є основою для розробки конкретних педагогічних проблем (наприклад, теорія про умовно-рефлекторну діяльність допомагає розкрити наукові основи психічних змін у людині під впливом зовнішніх факторів); педагогіка перебирає методи

дослідження, характерні для інших наукових дисциплін.

Інтерпретуючи ідеї інших наук, вона залишається самостійною наукою